

нападнуто, биће јасно да измене које сматрамо потребним неће имати велики значај у правном животу.

Остаје нам још да се са неколико речи осврнемо на жалбу у којој странка не наводи разлог. Закон прописује да другостепени суд испитује пресуду и по таквој жалби пошто је првостепени суд узалудно покушао да тај недостатак отклони (чл. 304, ст. 3, и чл. 353, ст. 3). Нама се чини да ово одступање од општег правила о поступању са неуредним поднеском (чл. 98) није у складу са начелом диспозиције које, као што смо у почетку истакли, лежи у основи правила о ограничењу суда на разлоге жалбе. Осим тога, треба приметити да виши суд, поводом жалбе у којој разлози нису наведени, испитује, поред правилности првостепеног поступка, и правну оцену. Супротно томе, видели смо, жалбени суд се не упушта у питање тачности ове оцене ако она жалбом није нападнута. Тако је немарна странка стављена у повољнији положај од оне која је поднела уредан поднесак. Али, ни мишљење које заступамо — да начело ограничења треба напустити — не сме да води закључку по коме је жалбени поднесак уредан и кад не садржи разлоге жалбе. Такав закључак би одговарао ставу који се надахњује формалном логиком. Он не би одговарао савременом схватању о улози странке у поступку. Жалилац који од суда захтева укидање или преиначење пресуде не наводећи разлог свог незадовољства, ставља себе у положај човека који приступа аутомату да би притиском на дугме добио од њега услугу. Суд није аутомат а жалилац се не може свести на грађанина који издаје налог за покретање уређаја. Уместо тога, на странци која предлаже доношење једне одлуке лежи терет садејствовања са судом на одговарајући начин. Кад је такав предлог стављен у жалби, тај терет се састоји у томе што ће странка указати на недостатке које она налази у пресуди. Дужност суда да узме у обзир и друге недостатке који воде одлуци повољној за странку представља за ову једну бенефицију а не значи њено ослобођење од поменутог терета. Разлози жалбе и противразлози одговара на жалбу представљају за другостепени суд увек полазну тачку у испитивању пресуде. Одредба да виши суд узима у поступак и жалбу у којој чису наведени разлози иде на руку немарној странци и отежава посао суду. Зато би по нашем мишљењу ту одредбу требало испустити и остати при општем правилу о поступању са неуредним поднеском. Ово утолико пре што жалбени поднесак у коме нема разлога представља изузетну појаву у правном животу.

Б. Познић

НЕКА ПИТАЊА У ВЕЗИ СА ПРОМЕНАМА У ИЗБОРНОМ СИСТЕМУ ЈУГОСЛАВИЈЕ

Данашњи степен развитка друштвено-економских односа у Југославији, нарочито извршене промене у политичкој структури земље, доводе нужно и до промене у изборном систему. Ове промене су, међутим, таквог

карактера, да је реч не само о једној новој концепцији избора већ и о новој структури и начину формирања представничких тела како народних одбора, тако и републичких скупштина, као и Савезне народне скупштине.

Друштвена својина на средствима за производњу, која је изменила друштвено-економску базу, унела је битне промене у односе између бирача и његових представника. Грађанин-бирач и произвођач-бирач, као носиоци бирачког права, постављају сада своје односе у измењеном виду. Грађанин није више обичан пасивни посматрач политичких збивања већ активно учествује у политичком животу земље. Произвођач није најамни радник већ активни учесник у производњи и расподели. У обезбеђењу својих права он учествује у органима власти преко Већа произвођача. Међутим, ове промене у изборном систему које долазе као последице промена насталих у друштвеним односима, мењају и сам карактер бирачког права. Како је бирачко право израз друштвених односа који су везани за класне односе, то се оно мења са променом ових односа. Тако, посматрајући развитак буржоаске демократије констатујемо да се у њеном развоју на изванредан начин одражава „класна равнотежа”. Између класних односа и економске садржине капиталистичког друштва постоје односи који одговарају класној структури буржоаског друштва. То чини да буржоаска демократија остаје затворена и не иде даље ван класних оквира који настају у овом друштвено-политичком систему.

Изборни систем је значајан фактор у формирању друштвено-политичког система једне земље и због тога је његово проучавање од значаја. Посебну пажњу треба посветити проучавању изборног система Југославије пошто је друштвено-политички систем Југославије од изузетног значаја за проучавање развитка социјализма уопште.

Посебна карактеристика за проучавање изборног система социјалистичке Југославије је у томе што се он стварао под специфичним условима насталих у току НОБ и под утицајем револуционарних промена које су се вршиле у току те борбе, уз учешће широких народних маса. Ова у историји друштвеног развитка наше земље најмасовнија појава даје особени карактер не само нашој револуцији него и њеним институцијама. Због тога се у развоју друштвено-политичких односа налазе сва карактеристична обележја не само демократије и њених институција већ и класних односа и њима одговарајућих револуционарних снага. Основна карактеристика револуционарних промена које врши радничка класа је иу томе што се она непрекидно развија у правцу све шире демократизације. Овај развој пак, креће се кроз процес одумирања државности: а у противречном односу који постоји између државе и демократије као њеног облика.

На линији овог противречног развоја може се пратити и еволуција изборног система. Изборни систем нужно и сам носи унутрашње развојне противречности.. Због тога се друштвено-политички односи јасније уочавају кроз примену изборног система. Кратак историски преглед ових промена уопште, а посебно у развоју социјалистичке демократије у Југославији, има свој посебан значај.

I. Ако пратимо развој и еволуцију изборног система у Југославији уочићемо да у процесу формирања облика непосредне демократије он губи свој класични смисао и значај, али у процесу формирања органа друштвеног самоуправљања и комуналног система он се проширује и продубљује и добија нови облик.

У свом развитуку до данас изборни систем у Југославији прошао је кроз три етапе. Прва етапа обухвата период његовог стварања и развијања у току народно-ослободилачке борбе, када су се стварали друштвени и политички услови за изграђивање нове народнодемократске државе и истовремено се формирао демократски изборни систем.

У овој првој фази развита изборни систем одговарао је потреби учвршћења и формирања нових друштвено-политичких односа који су у току револуције настајали и створио је услове за ново проширење демократских принципа које је дала буржоаска демократија. На тај начин било је могуће да, под одређеним политичким и економским условима, извесни демократски облици буржоаског изборног система послуже као политички оквир у овој етапи. Основни демократски принципи изборног система: опште, једнако, непосредно право гласа, са проширеним правом на опозив путем тајног гласања били су основи на којој су се развијали принципи за избор политичких представничких тела. Условљен овим, почетни развој у политичком животу земље нужно се кретао под руководећим утицајем КПЈ као политичке организације. Али, при томе, КПЈ није имала монополистички положај на изборима. Ово не само због тога што је поред КПЈ постојао Народни фронт, специфична политичка организација у Југославији, већ и због тога што је у друштвеном и политичком животу земље дошао до изражаја демократски преображај. То је чинило да су политички представнички органи постали основна форма на којој се изграђивала и учвршћивала нова народна власт. Како је политичку основу ове власти чинио Народни фронт, то је било могуће да представничка демократија добије свој масовни карактер, што је доприносило демократизацији самог државног механизма. Међутим, и у овом оквиру, поред остатка старог, јављале су се и нове противречне снаге које су кретале и развијале друштвени и политички живот земље. Због тога је демократија као политичка форма државне организације била у сталном превирању. На основу ових противречних односа између старог и револуционарно новог јављали су се и нови друштвени односи. Уколико је личност-грађанин постајао свесни носилац политичког живота, актер политичког збивања, утолико се и процес еволуције бирачког права мењао. Овај непрекидни развој који се креће кроз процес одумирања државности, а у противречном односу између садржине и форме (државе и демократије), је ове противречности. Класични принципи демократског изборног права у овој фази добили су свако за себе своју пуну садржину. Тако, на пример: опште бирачко право долази до своје одређене границе. Пунолетство настаје са 18 година старости, жене су изједначене са мушкарцима у бирачком праву и укинут је сваки цензус па и ограничења у бирачком праву војника.

II. Друга фаза у развоју изборног система Југославије обухвата период од 1945 до 1953.

Основу новом државном уређењу имала је да одреди, а пре свега да реши питање облика владавине, Уставотворна скупштина. За њен избор одређен је друштвено-политичким условима одговарајући изборни систем.

У вези са изборима за Уставотворну скупштину нове Југославије поставила су се крупна друштвено-политичка питања која и чине извесну посебност у развоју нашег изборног система у овој фази. Тако, с једне стране, ратом опустошена земља, економски исцрпљена, тражила је брзу обнову. Затим, несређени друштвени односи настали услед посебног стања које је створено у току народно-ослободилачке борбе и револуције, тражили су посебне услове за нормализовање политичког живота у земљи. С друге стране, међународна ситуација у свету настала после свршетка рата, нарочито став савезника у вези са споразумом Тито—Шубашић, одређивали су један посебан, и за ову фазу развоја одговарајући изборни систем. Посебно, и федеративно уређење земље имало је утицаја на изборни систем за скупштину народа.

Како је у овој ситуацији, у вези са споразумом Тито—Шубашић, у оквиру Привремене народне скупштине поред представника који су изражавали политичку линију Народног фронта, тј. скупштинску већину, постојала је и посебна политичка групација коју су сачињавали поједини представници ранијих грађанских политичких партија који су се окупили око Милана Грота и представљали су скупштинску мањину, то се приликом доношења изборног закона имала у виду и ова ситуација, због тога је створена могућност да и политичке организације које би изашле из ове опозиције, у складу са законом могу да изађу на изборе. На овај начин основни демократски изборни принципи разрађени у изборном закону пружили су могућности да на изборима учествује и опозиција изван Народног фронта. Дакле, народу је омогућено да одлучи коме ће да да своје поверење.

Народноослободилачка борба створила је чврсто морално-политичко јединство широких народних маса. У тој борби из темеља се изменила и сва ранија политичка структура земље, те је изборни систем једино спречавао антидемократске и непријатељске снаге. У овом смислу само је унеколико сужено бирачко право уз јасно одређене политичке услове постављене у Закону о бирачким списковима. На овај начин, наш изборни систем одговарао је једној одређеној друштвено-политичкој фази па је нужно и носио и њена карактеристична обележја (1).

(1) У говору који је одрао на београдском радију 12 септембра 1945. друг Тито је окарактерисао изборе за Уставотворну скупштину као најдемократскије изборе које је познавала Југославија. Говорећи о онима који неће имати право да гласају том приликом, рекао је: „На изборима неће имати право да гласају само издајници своје домовине, отворени сарадници окупатора, тј. само они, који су у најкритичнијем часу историје наших народа издали своју земљу. На срећу, таквих је врло мало и то је најправеднија осуда, којом наши народи одузимају право учествовања у решавању коначне судбине наше земље онима, који су је издали“.

На изборима за Уставотворну скупштину испунила је законске услове за излазак на изборе само листа Народног фронта (2). На тај начин комбиновани изборни систем за Савезну скупштину практично није дошао до изражаја. Мандати су подељени по већинском принципу у оквиру изборних срезова.

Како је Уставотворна скупштина била јединствена у доношењу Устава јер су њени представници били политички израз револуционарних снага изашлих из народно-ослободилачке борбе, нови Устав је поставио такву друштвено-политичку основу која му је омогућила да се изборни систем изгради на ширем и дубљем демократизму. Сечено искуство у изборима за републичке народне скупштине и представничке органе народних одбора, послужило је да се основни демократски принципи (опште, једнако и непосредно изборно право вршено путем тајног гласања са правом на опозив) тако разраде у једном демократском изборном систему, са одговарајућом техником, да је на тај начин класични изборни систем добио садржајнију, једноставнију и истински демократску примену за избор политичких представничких тела. У току целог овог периода на овим принципима постављени изборни систем показује многе добре стране једног демократског изборног система.

Увођењем радничког самоуправљања изборни систем се проширује и на избор радничких савета и управних одбора. Увођењем већа произвођача у локалне представничке органе изборни систем се не само проширује него и мења. Промене долазе због специфичности која се изражава кроз карактер економских представничких тела. Појам произвођача и његово активно и пасивно право, иако има за основу опште бирачко право, има и своје посебности условљене појмом непосредног произвођача. Међутим, већ у овој фази јасно се уочава да структура представничких тела не одговара степену развоја друштвено-политичких односа и измењеној политичкој организацији друштва. Увођењем већа произвођача долази још јасније до изражаја овај несклад. Веће произвођача тежи да се развије као радно тело а не као парламент. Представничка тела парламентарног типа, како у федерацији тако и у републикама, постају кочница у развоју самоуправне комуне и спречавају да се политички систем организује на широј комуналној основи.

III. Изградња нашег изборног система треће фазе носи у себи сва карактеристична обележја система социјалистичке демократије. Извршене промене у друштвено-политичким односима нужно су довеле и до битних промена и у изборном систему. Иако још носи у себи „елементе класичне изборне демократије и нових политичких односа” изборни систем наговештава и нове промене. „Елементи класичне изборне демократије” заступљени су преко општег, једнаког и непосредног изборног права са најпунијим обезбеђењем тајности гласа. Класични начин кандидовања

(2) Поднео је листу и Тодор Димитријевић, бивши народни посланик старе Југославије, под називом „листа радног фронта”, али како ова листа није испунила законске услове одбијена је од стране изборне комисије. Коначну одлуку донео је Савезни суд ФНРЈ који је жалбу одбацио.

носи у себи такве промене да прелазе оквире класичне буржоаске демократије.

Нови политички односи који су карактеристични за специфични развој социјалистичке демократије у нашој земљи довели су до тога да у изборном систему економска представничка тела са системом радничког самоуправљања у привредним предузећима преко радничких савета и управних одбора као представничких тела радничког самоуправљања, дају једно своје посебно обележје у овој фази развитка нашег изборног система.

Према томе, принципи класичне парламентарне демократије се у изборном систему за политичке домове представничких тела задржавају, док се код економских представничких тела врше промене „опробаних демократских принципа” у њиховом изборном систему. Непосредно бирање остаје код политичких представничких тела, бар у овој фази, а посредно бирање је обележје економских представничких тела јер им више одговара. На овај начин нови друштвени и политички односи дају специфична обележја нашем изборном систему.

Док се класични парламентарни систем заснивао на политички одређеним партијама, и преко њих изражавао бирачко право, нови изборни систем носи сва обележја непосредне демократије. Ово је могуће због тога што бирачко право наших грађана, условљено социјалистичким друштвеним односима чији је оно политички израз, носи у себи елементе непосредне демократије. Из ове унутрашње логике развоја бирачког права разумљиво је што се у нашем систему социјалистичке демократије све више и више испољавало као основно лично политичко право, право кандидовања и опозива. Све то са своје стране чини да се у нашем изборном систему развијају и нове демократске институције специфичне за овај развој. То су кандидациони зборови бирача и кандидационе конференције, нове демократске форме социјалистичког друштвеног развоја, које још више враћају грађанима њихова „отуђена политичка права”.

У развоју нашег савременог изборног система прелазну тачку чине наше комуналне самоуправе. Док се у другој фази однос политичких и економских представничких тела кретао у два посебна правца развоја изборног система, сада се увођењем комуналне самоуправе процес чак одвија другојаче. Однос између једног и другог система је све уједначенији и све више чини целину него што је то било раније. Изборни систем за економска представничка тела, за већа произвођача, одговарао је више посебним карактеристикама наше привреде и њеног обележја. Међутим, сада се све више и више креће у једном одређеном правцу развоја, чије је битно обележје сједињавање политичке и економске демократије у представничком систему. Овај однос је последица и све јачег усклађивања економских и политичких облика у систему државне организације и процеса одумирања државности. Комунална самоуправа све више и више постаје снага система, прожима га и организује, спаја и претвара државне форме у друштвене и самоуправне организације.

У изборном систему се ово огледа у делегатском систему за избор среског народног одбора. Перспективни развој нашег изборног система.

чију основу данас чини самоуправна комуна, уједно је и нови наговештај ових промена. Данашњи изборни систем је у знаку ових појава.

Полазећи од извршених промена у друштвено-економским односима као синтезе политичко-економског стања, и имајући у виду принцип уједињавања политичког и економског представништва, нови изборни систем улази у своју вишу развојну фазу.

Према томе, изборни систем у овој фази није само политички изборни систем већ је то и изборни систем социјално-економских представничких тела као представника самоуправљања радног народа. На овај начин представничка тела у оквиру државне организације, у систему радничког самоуправљања и у систему друштвеног управљања у друштвеним службама, улазе као саставни део еволуције нашег изборног система. Међутим, ма колико да је овај однос јединствен, ипак се у крајњој линији назиру и извесне посебности које дају специфично обележје изборном систему у овој етапи.

IV. У данашњој етапи нашег друштвено-политичког система јављају се следећи карактеристични моменти: прво, у новим условима променили су се задаци државе, променила се њена социјална структура. Због тога класични изборни систем парламентарног типа не одговара измењеној структури. Држава више није скуп појединаца, каква је била почетком XIX века, кад се овај систем јављао. Она није дакле ни скуп класних и позивних организација, каква је била крајем XIX и почетком XX века. Нешто дубоко и суштински измењено је у структури државе социјалистичком револуцијом и насталим новим социјалистичким односима. Међутим, држава остаје и даље представник најшире друштвене заједнице која спаја економски и социјално организовано друштво. Федерација и народне републике, као државне организације, постају одраз ових промена. Стога њима више не одговара стари класични начин изборног система за избор представничких тела већ систем који би имао своју основу у комуни и одговарајућем механизму самоуправљања. На тај начин, нови принципи изборног система произишавали би из односа насталих из проширених права грађанина-произвођача, измењена улога државе и комуне и система радничког самоуправљања. Проширена права произвођача која би обухватила не само произвођаче у области производње, транспорта и трговине већ и раднике и службенике самосталних установа у области јавних служби, као и раднике и службенике самосталних непривредних организација, одражавали би најадекватнију комуно као заједницу произвођача у целокупном представничком систему.

Друго, овако измењеним односима највише би одговорио мешовит изборни систем и то тако постављен да чини једну целину. Непосредни избори за народне одборе општине постављају широку демократску основу изборном систему. Срески народни одбори, републичке народне скупштине и Савезна народна скупштина, које би произишавале из ове основе, преко мешовитог делегатског изборног система, нашле би своје одговарајуће решење кроз структуру представничких органа.

Право кандидовања преко зборова грађана и произвођача обезбеђивало би кроз одговарајућу изборну технику широку демократску основу новом изборном систему.

Треће, друштвене промене довеле су и до система друштвеног управљања у Социјалистичком савезу. Ови нови односи управљања омогућавају да Социјалистички савез буде носилац изборног процеса. То ће још више омогућити да нови изборни систем оствари одговарајући начин организације друштвеног и политичког система који одговара садашњој етапи развоја социјализма у нашој земљи.

Др. Владислав Поповић

РАЗВОЈ И ПРОМЕНЕ У КАЗНЕНОЈ ПОЛИТИЦИ НАШЕ ДРЖАВЕ

Кривично законодавство и казнена политика наше државе формирају се већ у току народноослободилачке борбе али је њихова систематска изградња постепено остваривана тек по окончању рата, саобразно друштвено-економском и политичком развоју наше земље. Услед тога, промене које су се одиграле у овом развоју добиле су свој одговарајући одраз у поменутом законодавству и политици, па се могу анализирати према својим значајнијим моментима.

У току народне револуције, на место старе експлоататорске државе створена је нова држава у којој неће постојати више искоришћавања туђе радне снаге. Следствено томе у оваквој држави кривично право, као и право уопште, служили су и служе заштити социјалистичких односа, у чему се кривично право ФНРЈ у основи и разликује од старог права јер се суштинска разлика између буржоаског и социјалистичког права огледа првенствено у погледу носиоца заштите коме се ова даје. Стога су кривично право и законодавство у новој држави још од почетка видљиво указивали на свој класни карактер, па се њихов основни принцип у току народноослободилачког рата састојао у томе што се као законито сматрало само оно што помаже интересе народноослободилачке борбе, а као незаконито све оно што је томе интересу противно и што је за њега штетно (1).

1. По окончању рата, кривично законодавство и казнена политика у прво време били су углавном усмерени на заштиту основних демократских, политичких, националних и економских тековина народноослободилачке борбе. Из тога доба су нарочито познати били Закон о кривичним делима против народа и државе, Закон о забрани изазивања националне, расне и верске мржње и раздора, Закон о сузбијању недопуштене шпекулације и привредне саботаже и Закон о заштити народних добара и њиховом управљању, сви донети 1945.

Доношењем општег дела Кривичног законика у 1947 казнена политика наше државе добила је свој одређени израз и постављена је основа

(1) М. Пијаде: О нормализовању нашег правосуђа, Изабрани говори и чланци, Београд, 1948, с. 36.